

ELLENSÉGKÉPEK AZ I VILÁGHÁBORÚS MAGYARORSZÁGON

Ha egy kevésbé tájékozott „átlagmagyart” 1920 körül megkérdeznék, miért következett be a vereség, az „összeomlás” 1918-ban, érzésem szerint három fő okot jelölt volna meg:

- A tehetetlen, kétbalkezes tábornokok ügyetlenkedéseit,
- A szláv – különösen a cseh – katonák áruló viselkedését,
- Végül a hazai front gyengeségét; mert míg a magyar a fronton vérzett és szenvedett, addig a zsidó a hátszágban üzletelt és gazdagodott.

Ha mindez igaz lehet, akkor máris a háború alatti ellenségkép és sztereotípiák témájánál vagyunk, amely egyaránt minősített szövetségest, ellenfelet és a nagy háború hazai szereplőit. S ez nem csupán a felfokozott propaganda terméke – a lakossággal meg kellett értetni, miért folyik a hirtelen jött háború, és az egyszerű magyarokatnál mi másra lehetett építeni, mint a nemzeti jellemről régóta létező sztereotípiákra. (Az efféle vélekedések legalább három forrásból táplálkoztak: az európai nemzetek tulajdonságairól szóló középkori eredetű elképzelésekből, a 19. század első felének romantikus nemzetfelfogásából, s utóbb a 19. század végének szociáldarwinizmusából, amely „tudományos” alappal erősítette meg a már létező sztereotípiákat. (Természetesen ez többé-kevésbé mindegyik hadviselő országra, népre igaz volt.)

Innentől kezdve célszerű végigtekinteni a szövetségesek és ellenfelek során. Először is: Németország mindig csak felsőfokú dicséreteket kapott, sőt 1914–1916-ban valóságos „germanománia” vett erőt a hazai közéleten és a (cenzúrázott) sajtón. Mindez megfordítva is igaz lehetett, a német sajtóban elég sokat szerepeltek a vitézül küzdő magyarok. A magyar sajtóban a jelek szerint a

német társadalom példás összefogását emlegették a legnagyobb csodálattal, a német „népközösség” (Volksgemeinschaft) különleges erejét, amely meghozza a győzelmet. Amikor aztán 1916 körül kiderült, hogy a végső győzelem távolodik, a sajtóban és a politikai beszédekben is megritkultak a németeket piedesztálra emelő nyilatkozatok. (Itt lehetne beszélni a német Mitteleuropa-tervek hazai fogadtatásáról, de ez szétfeszítené az előadás kereteit.)

A szláv, különösen a cseh katonaság mindig a legrosszabb minősítést kapta; végül még a háború elvesztését is a megbízhatatlan csehek nyakába lehetett varrni. Olaszország, majd Románia hadba lépése (1915, 1916) a magyar sajtóban mindvégig az árulás kategóriába került, sőt mindkét nép egészére, illetve múltjukra az árulás stigmája vetült.

Végül a „belső fronton” kb. 1916-tól rendkívüli mértékben felerősödött az antiszemitizmus – a zsidók elleni régi és új vádak, illetve sztereotípiák lényegében beleilleszkedtek a korábbi vádakba és sztereotípiákba. Mindez azonban korántsem spontán folyamat volt, hanem az értelmiség, a politikai elit és a sajtó egy részének fordulatával függött össze.

Bihari Péter